

СТУПАНЪ

ВЪСТНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ издава два пъти въ мѣсецъ. Годинна цѣна е 5½ франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: За занаятите. — Сиромашкиятъ въпросъ. — Порѣкло на Игнатиата. — Морална история за жените. — Сказка.

Писма, дописки и спомоществованията са приемаждатъ до Д. В. Хранова въ Русчукъ и до Ив. П. Аженова въ Букурещъ — Str. Sv. Anton No. 14.

ЗА ЗАНАЯТИТЕ.

Земледѣлието е най-първиятъ и най-добаръ занаятъ, но ние не можеме, а и не трѣба да бждеме сички земледѣлци, орачи. Поразгледайте хората само тамъ, дѣто ние живѣете, и ще да видите, че нѣкои сѣ орачи, други обушари, трети шивачи и т. н. Дѣто ще да са каже, че сичките хора не работатъ една и съща работа, а това е и нужно за обществото, защото ние имаме потребность отъ храна, отъ облекло, отъ обуца, отъ живѣлище и так. н.; по сичкото това може да са изработи и приготви отъ много рѣце.

Занаятъ е благословенъ; той награждава и заплаща трудътъ на вѣщиятъ и разуменъ занаятчия.

Градинарството, вѣдението на добитакътъ и вжобще цѣлото ступанство много зависи отъ доброто или лошо време. Нѣкоя година бива *по берекетлия*, а нѣкоя по слаба спсредъ обстоятелствата. Работата не са мѣнява, но въ плодородието има разлика, въ лошите или слаби години работата бива по-тѣшка и повече са намира, а въ такавъ случай и жетвата бива по-слаба. Но ако вали джждъ или е топло тогава, когато е нужно, то въ такавъ случай по-малко трудъ и работа са и исква. Ако бжде времето добро по косятба и по жѣтва, то сѣ по-малко трудъ

са коси сѣното и жѣне житото, не трѣба да го сушишъ и да го трупашъ на мари, а и сѣното и жърното биватъ много по-добри.

Но колко е лошаво за орачътъ, ако са залови нѣкое джждовно време, кога то трѣба да са жѣне и коси, защото тогава за него са отваря страшни работа и мѣка, а че да оставиме по страна повечето работа и мѣка; аме какво ще да му бжде сѣното, житото и другите плодове? Но само това не е сичкото. За добитакътъ, който му върши почти сичката работа, тогава не ще да има доволно и добра храна. И така, земледѣлието има нѣкои не-сгоди.

Но за занаятчията доброто или лошо време е се едно; той може да работи въ свойтъ работнически джогенъ, когато иска, — доброто или лошо време нему му не прече, стига да иска да работи повече. Колкото е той по-работенъ, по-способенъ и по-вѣщъ въ работата си, въ занаятътъ си, толкова по-добре му са награждава и наплаща трудътъ.

Ако единъ покупителъ (мющерия) порѣча на ковачътъ да му направи хляда гвоздеи, на бжчварѣтъ — нѣкоя бжчва, на тжкачѣтъ — платно, на чизмарѣтъ или обушарѣтъ — нѣколко пари (чифта) обуца за себе си и за домашните си и т. н.; то сѣки единъ

отъ тие занаятци ще да му каже, кога именно ще да бждатъ готови и направени поръчаните му нѣща, защото той (занаятчията) може да си пресмѣтне въ кой день и часъ ще да свърше поръчанната работа, като са надѣва на рждете си и на способностите си.

Орачътъ, градинарътъ, пчеларътъ и скотовъдеецътъ не могатъ нищо да обрѣкатъ и общаятъ за сигурно отнапредъ, защото за да би могли да направятъ това, то би трѣбало най-напредъ да попитатъ времето, но времето не имъ казва своите тайни недѣля или месѣцъ напредъ.

Казахме вече, че единъ работникъ не е въ състояние да изработи сичко онова, що е нужно за единъ човѣкъ. За това работата е расподѣлена споредъ способността на работниците, а това расподѣление на работата е много спомогнало за осъвършенствуванието на художествата, занаятите. Разбира са само по себе си, че единъ човѣкъ, способенъ и дѣятеленъ, като са отдаде само на една работа, то тая работа ще да бжде много по съвършенна. За това, единъ кове гвозденъ, други прави прѣстени сѣждове, трети — дървени, четвърти столове, други накътъкатъ, шиятъ, плетатъ, дѣятъ и коватъ, нѣкои бакъръ (мѣдъ), а нѣкои сребро и злато. По тоя начинъ художествата, занаятите сѣ са въздигнале и напреднале твърде много. И така, нѣщиятъ, способниятъ и независимиятъ занаятчия намира въ свойтъ занаятъ *богатъ рудникъ, пълненъ съ злато, отъ който може да са обогати*. Но тука сме длжни да кажеме и това, че умните и развити хора не сѣ са ограничавале да работятъ само физически, но и умствено, за да би било тѣхното издѣлие по-добро, по хубаво и по-съвършено. Човѣческиятъ умъ е изнамиралъ до днесъ много улеснителни срдства, чрезъ които човѣчеството са обогатило и усилило, и занаятите напреднале.

Сѣко поправено оръдие е умножило работната сила и улеснило рабо-

тата, а непрестанното размисляние за такива поправки е произвело голѣмо множество оръдия и машини.

До срдниятъ вѣкъ хората сѣ познавале твърде малко оръдия, знаеле сѣ само за чукътъ, за брадвата, клещите, бичкията, граичарското колело и за други нѣкои малки сѣчива. Когато сѣ са расподѣлили занаятите, отдакъ са сѣки единъ на свойтъ занаятъ и са е старалъ колкото са може повече да го усъвършенствува; но въ сѣщото време сѣ поправяле и усъвършенствовале и сѣчивата за работение, както и разни други машини. Съ изнамиранieto и усъвършенствуванието на машините животната сила са замѣни съ природните сили на водата, на вѣтарътъ и на парата. Преди това хората сѣ спрѣгале волове и коне за да каратъ воденичните камане, да мелятъ брашно и др. т.; но днесъ за много работи, на мѣсто добитакъ, двѣ нови природни сили, — вѣтарътъ и водата (отъ която са образува парата).

Вѣтарътъ е правилъ на човѣчеството голѣми услуги и по преди. Той е каралъ геминте, като е надувалъ широките имъ платна; помагалъ е въ ковачниците и пр., но той (вѣтарътъ) на много мѣста са е показвалъ непослушенъ слуга, а най-много са е показвалъ такавъ въ гемиджийството. По нѣкогашъ е духалъ силно, а по нѣкогашъ никакъ не е щѣлъ да духа и да кара геминте; по нѣкогашъ е духвалъ така силно, щото сичко, каквото му са е спрѣчало, трѣбало да са испотроши. По планините вѣтарътъ е така непосоянъ, щото човѣкъ не може винаги да го употреби за вѣтарничавъ мѣлница (воденица). Но на мѣсто вѣтаритъ, — водата, която тече въ рѣките и потоците, е много добаръ работникъ.

Както добитакътъ не можаше безъ ржка да работи ржни работи, така сѣщо не можаше нито вѣтарътъ, нито водата да работатъ непосредствено ржни работи. Хората трѣбаше да пренесатъ силата на онова колело, косто върши почти сичката работа, та-

а щото да може да мели брашно и р. т. Но тога накара човѣческитѣ мѣ да търси нови изнамирания, упѣи го да изнамѣри по-сгодни орѣдия, ѣжива и машини за различни занаяти.

Тие нови изнамирания и улеснителни срѣдства направиха голѣми промѣенія въ занаятите. Занаятчиете са прелихиха въ оние мѣста, дѣто имаше до-олно вода, която употрѣбиха за свой помощникъ. Работата са улеснила, произведенията са умножили, а издѣлията танале по-евтини, защото по-лесно и овече са изработвале.

Употрѣбението на парната сила е аправила още по-голѣми и по-значелни промѣенія въ занаятите. Тие а принесоха на такива мѣста, дѣто роизвожданието на парата излазя най-втино, т. е. близо до планините, дѣто ма каменни вѣглища и по брѣговете а рѣките и потоците, дѣто има мно-о вода; защото за парните машини одата и оганѣтъ сѣ необходими. Пака въ Англия, Белгия и Нѣмско са ѣздигнаха голѣми фабрики на такива ѣста, дѣто имаше много каменни вѣглища въ земята.

Сготили работници би трѣбало за а каратъ да са вѣртатъ воденичар-ите камене, да каратъ голѣми ма-ини и т. н. Има парни машини, ко-го иматъ сила колкото 200 коне, и редставяватъ работна сила отъ 3200 уши човѣци, които работятъ по 8 ча-а на день. Днесъ има, напримѣръ, пар-и мѣлници, които мѣлятъ по нѣколко отини кила жито на день; има ва-ри, въ които могатъ са побра жи-дите на едно село; има желѣзници, иито са влачатъ отъ единъ локомо-въ и въ които има стока съ тѣжи-а отъ нѣколко хиляди кантари и сто-ни пѣтници; има, думаме, парни ма-ини, които каратъ хиляди вретена, опридатъ за 24 часа такавъ джлагъ пецъ (пишка), съ който би могло да аабобикоди цѣлата наша земя.

(Продължава са.)

СИРОМАШКИЯТЪ ВОПРОСЪ

или борбата между сиромасите и бо-гатите, по причина на неправедната дѣлба въ имотите.

„Сиромашийо, я Богу си тѣжка.“
(Нар. пос.)

Тоя сиромашки въпросъ, който е ста-налъ у другите европейски народи, вече по-одавна, дневенъ въпросъ и ко-йто, по причина на комунистите и на социалистите, предизвика въ послѣднѣо време толкова шумове, види са, че е уплашилъ и Г. Ц. писателятъ на чле-пѣтъ: „За нашите сѣдружавания, ко-нто носятъ название еснафе“ въ „Зна-ние“ отъ брой 2 до брой 10, който като мисли, че сиромашкиятъ въпросъ е слѣдствие на фабричната индустрия въ страхѣтъ си за сѣществованието на народѣтъ ни, най-строго са изяснява претивъ фабричната индустрия и пре-порѣчва да си останемъ при рѣкотвор-ната индустрия — срѣднѣвѣковните е-снафи — разбира са, като ги попра-вимъ въ нѣколко.

Но за да не би помислили нѣкои отъ читателите, че наистина е това тѣй, а още по-много, защото Г. Ц. нищо по-дробно не ни расправя върху това, като напр. кои сѣ именно зливните отъ фабричната индустрия, а кои сѣ доб-рините отъ рѣкотворната, подѣрпено съ факти, което нѣкакъ си въ днешни-те обстоятелства може да има за насъ твърде лошава слѣдствия, рѣшихъ да порасправя върху тоя въпросъ, като са постарая да докажа: истинските му причини, появиенето му и развитието му и въ какво са сѣстои рѣшението му.

Съ рѣшаванието на тоя въпросъ сѣ занимаватъ: комунистите, социалисти-те, козмополитите, а въ най-ново вре-ме и народната економия; но за да би могле да вникнемъ по-добре въ сѣ-щността на тоя въпросъ и за да би могле да разберемъ по-добре и по-ле-сно погрѣшните пачала на комунисти-те, социалистите и козмополитите, най-напредъ ще изложа началата на на-родната економия, на която основава рѣшението си и тоя въпросъ.

Отъ многобройните въпроси, съ които са занимава народ. економия и които е рѣшила до днесъ, сиромашкиятъ въпросъ е единствениятъ, когото още не е рѣшила конечно; тоя е единствениятъ въпросъ, когото до днесъ, тъй да кажа, не е кристализирала, но за това нѣма съмнѣние, че и него ще рѣши. Но това дѣто тоя въпросъ до днесъ още не е рѣшенъ, не ще да рече, че то произлѣзва отъ това, защото тоя въпросъ е новъ, както искатъ нѣкои да докажатъ; защото тоя въпросъ са е появилъ още въ първите времена, щомъ са стѣпили хората въ междусобни сношения; само че тогава не е ималъ тая важность, която днесъ има. Но и това не ще да рече, че то произлѣзва отъ това, защото днешната сиромашия е по-голяма отъ предишната; ние знаемъ, че колкото са връщаме назадъ въ историята, то сиромашията бива по-голяма — ами защото днесъ въ хората са е развила свѣсть за личното самоопредѣление.

Ние срѣщаме въ историята, че хората сѣ са занимавале съ тоя въпросъ, като захванеме още отъ най старите времена, презъ цѣлиятъ срѣдни вѣкъ и до най новите времена, само, че никога не е ималъ днешната си важность; а това е бивало тъй, защото въ старите времена са е рѣшавалъ сѣкога на основание на правото на по-силниятъ; въ по-подирните времена, презъ цѣлиятъ срѣдни вѣкъ и чакъ до първата фр. революция са е рѣшавалъ на основание на божията воля, която е, ушъ, отрѣдила богатите и свѣщенството да благуватъ, а народите за тѣхъ да работятъ. Но въ най-новото време народ. економия иска да го рѣши на основание на личното самоопредѣление, основано на производителната способность на сѣки човѣкъ.

За по-голяма ясность въ това, нека ми бѣде позволено да произведа единъ примѣръ отъ фр. история, дѣто са е и развилъ тоя въпросъ днесъ най-много, отъ когото ще можеме да видимъ най-добре, какво е било положението на фр. народъ до преди фабричната ин-

дустрия — до първата франц. революция — и какво е днесъ, времето на фабричната индустрия.

Положението на фр. народъ до преди първата революция, можемъ да си знаемъ най-добре само отъ думите на единъ съвремененъ пътникъ, Берниер, който го описва така: „Когато преминавахме презъ фр. полета, отъ далекъ виждахме, нѣкой видъ, отъ сѣлцетъ изгорѣли животни, които ровеха въ земята; но колко оставахме окаменени отъ чудо, когато имъ са приближавали и виждахме, че това сѣ хора, които ровятъ корени отъ земята за да се прехранватъ.“ Подобни примѣри сѣ мѣнуватъ и други пътници, които сѣ пътувале тогава въ Франция. Напротивъ, днесъ не можемъ каза, че францускиятъ народъ е въ същото положение; днешниятъ работникъ зема сѣ пѣтя по-голямъ гюндюлюкъ отъ фабрикантинтъ, нежели предишниятъ работникъ отъ земеприетелятъ — сѣхията. — За това ни свидѣлству и статистиката: въ 1700 год. въ Франция работникъ е земалъ отъ прихода на работата си 35%, а земеприетелятъ 65%; а въ 1840 год. работникъ земалъ 60%, а земеприетелятъ само 40%.

Но за да би могде, да си обяснимъ още по-добре причината на сиромашкиятъ въпросъ, нека изслѣдваме въ кратко развитието му, отъ първото му проявление до днесъ, като захванемъ отъ първобитното, най-ниско състояние човѣшкиятъ родъ до послѣдниято му най-свѣршено-индустриеско състояние.

Хората, дордѣто сѣ са намиралъ първобитното си състояние сѣ биле между си сѣвѣсъмъ равни въ сичко, сѣчки сѣ биле бѣдни — сиромаси — никой не е зависялъ отъ никого; а това е било така, защото сѣкой са е удовлетворявалъ само съ онова, което давала сама природата — тъй сѣки както и у животните. -- Но слѣдъ измѣнението на разните оръдия обработванията на земята, щомъ започнала да са извличатъ отъ първо-

ното си състояние и да стъпват въ-
руго по горнио, нарочно, земледѣлче-
то състояние, веднага захвана да са
преобраща и първобитната имъ една-
костъ въ най-голяма нееднаквостъ;
и силните са сдружаваха по между си,
грабваха земите и принуждаваха по-
слабите да работятъ за тѣхъ, като имъ
плащаха въ заплата само онова и тол-
кова, колкото имъ е най-необходно въ
животътъ — да са прехранватъ и да
плодятъ; — а освенъ това, по-сла-
бите и сами съ са принуждаваха, щатъ
да работятъ подъ такива тѣ-
жки условия, защото не съ имале свои
собствени земи, а гладенъ не може да
живѣе.

Но работниците — сиромасите не
станаха вѣчно въ това си жалостно
състояние, тѣ съ развитието и усъ-
вършенствованието на разните спосо-
бности и на оръдията си, съ които мо-
жеха по-лесно да обработватъ земята
по-много да произвеждатъ, захвана-
ха, полѣка-лѣка, да са избарабаряватъ
господарите си, въ дѣлбата на при-
родите; и днесъ, на най-съвършени
и индустриаленъ степенъ, съвсемъ би
избарабарили, ако да не са испре-
мвала разните себични интереси на по-
силните. Нека си обяснимъ това
примѣръ, да земемъ едно оръдие,
което работи работникътъ и да ви-
димъ каква е бивала дѣлбата въ при-
родите, между работникътъ и господа-
рътъ, съ развитието на сѣщото, и пр.
Напр. вѣтрината въ трите ѳ периода — по усъ-
вършенствованието ѳ — е бивала камен-
на, бронзена и желѣзна. Да кажемъ на-
пр. че работникътъ съ каменната брадва
отсичалъ на день едва четири дърве-
та; отъ тѣхъ е земалъ господарьтъ $\frac{3}{4}$
и работникътъ $\frac{1}{4}$; когато са е изна-
мѣрила бронзената, че е отсичалъ на
день 8 дървета и отъ тѣхъ е земалъ
господарьтъ $\frac{2}{3}$ а работникътъ $\frac{1}{3}$; а
когато са е изнамѣрила желѣзната, че
отсичалъ на день 16 дървета и отъ
тѣхъ е земалъ господарьтъ $\frac{1}{2}$ и рабо-
тникътъ $\frac{1}{2}$ и т. н. Следователно, кол-
кото по-много са усъвършенствова бра-
двата, толкова по-много спада и про-

центътъ, а въ сѣщото време, понеже
работникътъ може съ по-малакъ трудъ
и за по-кратко време да отсече и по-
много дървета, то отъ друга страна
се по-много расте приходътъ както на
господарьтъ, тѣй и на работникътъ и
най-сетне са избарабаряватъ. Това е съ-
всемъ природенъ пътъ за избарабаря-
ванието на работникътъ съ господа-
рьтъ, който може да са осъществи и
съвсемъ на миренъ начинъ и когото е
усвоила народ. економия.

За по-добро обяснение на това не-
ка земемъ и още единъ примѣръ, кой-
то ще ни обясни още по-добре, че ед-
но нѣщо колкото са усъвършенствува
и развива, толкова по-евтино става, но
и по-голяма файда бива отъ него, напр.
да сравнимъ единъ рѣкотворенъ май-
сторъ — занаятчия — съ единъ фа-
брикантинъ, които са занимаватъ съ тѣ-
канъ на извѣстни материи; ние ще ви-
димъ, че фабрикантинътъ по-евтино
продава, а по-много печели и работа-
та му спори, а напротивъ занаятчията
по-скѣпо продава а по-малко печели и
работата му не спори. Това сѣчко про-
исхожда отъ туй, защото рѣкотворни-
ятъ майсторъ като не е въ състояние
съ физическата си снага да произвож-
да много лесно и бързо, то неговата
работа става по-скѣпа, но понеже е
и малко, то той колкото ще скѣпо да
продава, пакъ едвамъ ще може да са
възрги; а напротивъ фабрикантинътъ,
като работи съ помощта на фабрика-
та, която е съединила въ едно по-мно-
го капитал и работни способности, а
още по-много, като е замѣнила човѣш-
ката снага съ природната, може да
произвежда по-бързо, по-лесно и хи-
ляди пъти по-много отъ занаятчията,
а съ това и по-евтино му пада сѣчко,
и тѣй, макаръ и съ най-малакъ про-
центъ да продава, понеже прави голѣ-
ми обращения, пакъ по-много ще пе-
чели и т. н.

Както е можилъ да види сѣкой, отъ
това, което расправихъ до тука въ кра-
тко, причината на сиромашкиятъ въ-
просъ не е фабричната индустрия, а е
неправедната дѣлба въ имотите между

сиромасите и богатите; която е станала днес по-осетлива по причина на развитата свѣсть за личното самоопредѣление, основано на производителната способност на сѣки човѣкъ.

Азъ казахъ по нагоре, че днешните работници зематъ по-много отъ предишните, но да не би ма разбралъ нѣкой погрѣшно и да помисли, че като е тѣй, отъ дѣ са е явилъ днесъ тоя сиромашки въпросъ и тая сиромашия, трѣба да обясна това. Наистина, на работниците са плаща днесъ много повече отъ предишните — стотина пѣти повече, — но това още не са основава на правдната дѣлба; защото и на работникътъ са плаща повече, но и днешните господари зематъ хиляди пѣти повече отъ предишните.

Отъ дѣ произхожда сега това и какъ ще може да са изглади тая неправда между сиромасите и богатите? Причината на тая неправдна дѣлба е не хармоническото развитие на разните пѣща — и на индустрията — съ народните потребности, а дѣто не владѣе тая хармония между производителите и потребите на единъ народъ, тука непрестанно ще съществува несправедливата дѣлба въ имотите, сѣкога криза ще владѣе. Английските фабрики толкова много произвождатъ, щото отъ сичките производи въобщо англ. народъ, харчи само $\frac{1}{3}$ часть, а $\frac{2}{3}$ са изнасятъ за на вънъ.

Да са обясна още по добре; както въ физическия свѣтъ, тѣй и въ човѣшкото дружество, владѣятъ едни и сѣщи закони, по които сичко са развива и движатъ; само ст тая разлика, че тие закони въ физическия свѣтъ сѣ осѣществени веднага, а въ човѣшкото дружество постепенно ще са осѣществяватъ съгласно съ развитието му и усъвършенствието му. Тие закони сѣ: 1) привлекателниятъ, който прави да са привличатъ атомите и хората по между си; 2) отблъснителниятъ, който прави да са отблъсватъ атомите и хората единъ отъ другото и 3) хармоническиятъ — равновесниятъ, — който държи равновѣсието между двата, който

прави да са избѣгва сѣка борба — криза. Тие закони въ междоусобното си равновесно движение произвождатъ топлина и, колкото бива по-живо движението, толкова по-голяма бива топлината и обратно; а колкото по-голяма бива топлината, толкова по-голяма децентрализацията са появява между атомите; атомите ставатъ по-свѣршени и захватватъ да са движатъ самостоятелно и т. н. Това сѣщото са случаватъ и въ човѣшкото дружество.

Както видѣхме, на основание на тие закони, съществува въ физическия свѣтъ (една) вѣчна хармония, а тѣй сѣщо, на основание на тие закони би трѣбало да владѣе сѣщата хармония и въ човѣшкото дружество; но както казахъ и по-горе, тая хармония не е осѣществена, по причина на голѣмите себичности на богатите.

Да би могла да са осѣществи тая хармония въ човѣшкото дружество, трѣба да носи сѣки човѣкъ въ себе си по едно убѣждение, а тѣй сѣщо и единъ цѣлъ народъ, което въ нѣкои случаи да ги привлича, а въ нѣкои да ги отблъсва, но и сичко това да са развива строго хармонически, напр. фабрикантинътъ трѣба да има убѣждение, че не трѣба да опенправда работникътъ си, отъ трудътъ на когото и той живѣе; работникътъ трѣба да има убѣждение, че трѣба да почита чуждото имание и да владѣе рѣдъ и т. н., което може да бѣде само при хармоническото развитие между тѣхъ.

Сега, като расправихъ за сиромашкиятъ въпросъ, колкото бѣше нужно за да докажа, че мнѣнието на Г. Ц. за фабрич. индустрия е погрѣшно, нека са завърши върху еснафите. Върху фабрич. индустрия, не желая да распрavamъ, защото върху нея е вече довольно расправилъ Г. М. Богревъ въ „Ступанъ“ отъ брой 12. I год. до брой 2. II год., а и азъ ще имамъ случай да расправа въ Народната си Економия, която е захванала да са печататъ въ „Ступанъ.“

Азъ не желая да доказвамъ, че еснафите са основаватъ на нѣкакви си

срѣднѣвѣковни начала, които ограничаватъ свободната работа, което не значи нищо друго, но да убиваме тогава и оногова и морално и материално; но само ще докажа, че както и да са поправятъ еснафите се ще ни добесатъ, както ни и посятъ, — повече вреда отъ колкото полза. Ние можахме да напредваме съ нашите еснафи до тогава, до когато съществуваша сѣщите и при другите народи, по отъ като ги отхвърлиха другите народи като не съответвѣтующи на днешните обстоятелства и на човѣшкото самоопредѣление, какво виждаме? Назадпуване и опадване, както на еснафите, тъй и на народътъ ни. Освѣтъ това, да спомена още едно нѣщо, което тъй сѣщо говори противъ еснафите. Еснафските закони въ една държава, могатъ да бждатъ задължителни само за подданиците на сѣщата, а за странните подданици никакъ, които могатъ да работятъ каквото щатъ и както щатъ, защото между народните закони — установени чрѣзъ разни уговори между държавите — имъ даватъ тие права, които права има и Султановиятъ подданикъ въ другите държави. Това би могло да бжде само като би са заградили отъ другите народи съ кинески дуваръ и съ японски законъ; но това мисля, че не желае никой, а още по-малко Г. Ц. като апостолъ на свободната търговия.

Най-после дѣто казва Г. Ц. че нѣкой си европеецъ билъ рѣкалъ, че европейците би трѣбало да заематъ отъ насъ, а не ние отъ тѣхъ, до колко може да има въ това право, не ща да кажа, но че това е прекаленъ патриотизмъ сѣкой види.

(Продължава са.)

Н. Хр. С-

ПОРЪКЛОТО НА ИГИЕНАТА.

I.

Самата природа е надарила човѣкъ съ едно особито чувство за самозхранение, за самоспазване. Това чувство съществува тоже и въ животните и то носи название и истинкѣ.

Поради чувството на самохранение човѣкътъ, и безъ да го е училъ нѣкой, нѣкой първи пътъ е потърсилъ една стрѣха или една колибка да са затули и подслони въ нея; той е пожелалъ и едно обѣкло, за да покрие своите голи стави. Така човѣкътъ е ималъ предъ видъ да са запази отъ различните природни незгоди, отъ дждѣлъ, снѣгъ, вѣтаръ и пакъ отъ дивите звѣрове. Се по чувство на самозхранения човѣкъ още отъ памтивѣка е потърсилъ нѣкои лѣкарства, които сѣ биле потребни за неговото изцѣляване, когато е бивалъ нападанъ отъ различни болести.

По това чувство е слабо, недостаточно и чѣсто изложно на различни измами. Много пъти човѣкъ въ своето незнание зема за полезно онова, което е вредно и нижкъ, спрѣчь за вредно онова, което е полезно. Че това истина не ще го дълги доказателства, като и до днѣ днешенъ въ нашеско ние виждаме нѣкои такива болести, които искатъ отворенъ и чистъ въздухъ, хладина и отбѣгване отъ сѣко сгорѣщяване, да са лѣкуватъ отъ нашите врачки баби съ испотвѣния и сѣкакви нѣжежавания, които изпроваждатъ въ нѣколко часа болиятъ жертва на невѣжеството ни.

Но както и да е, а ижвите игиенически начала ние напърваме още въ онѣзи най-отколѣшни времена, за което ние едвамъ имаме нѣкои тъмни свѣдѣния.

Първите игиенисти, тъй да кажемъ, сѣ биле онѣзи отлични мъже, които сѣ са наричале пророци или божии пратеници. Въ книгите на Мойсея ние напърваме цѣли глави отъ игиенически наставления. Така на примѣръ, той предписва да са отдѣлятъ отъ дружината на израилтяните сички онѣзи, които сѣ биле заразени съ нѣкоя прилѣпчива болестъ; заповѣдалъ да стоятъ въ особити чаджри онѣзи, които сѣ биле хванати отъ нѣкоя сифалитическа болестъ и най-подирѣ забранява да става брачно сѣдинение между близки роднини.

За забѣтъване е, че началата за брачното сѣдинение, поставени още отъ Мойсея, т. е. преди двѣ хиляди години отъ нашата ера, сѣ припознаватъ за положителни истини отъ днешната наука. Важниятъ този въпросъ, върху който сѣ са занимавали множество учени глави, е билъ рѣшенъ още отъ първиятъ законодатель на израилтяните.

Освѣтъ Евреитъ, въ старо време науката за здравие е привѣкла вниманіе и на другитъ идолопоклоннически народи. Египетските жреци и персийските врачи сѣ биле токо рѣчи единъ видъ лѣкари игиенисти, до които простия народъ е притичалъ за помощъ за здравие въ случаи на разни болести. Жреците и врачите сѣ лѣкувале съ молитви, съ сѣкакви записвания, моски и съ

различни тайни билки и рапонки. Като споредъ разбиранieto на тогавашното невѣжко човѣчество болестъта е сѣстояла отъ нѣкакъвъ злъ духъ, отъ нѣкакъвъ дяволъ, който билъ скритъ въ човѣшкото тѣло, то врачовете сѣ полагали съкакви старания да изгонятъ този дяволъ чрезъ призоваването на божие посредство. То са знае, че за умилюстивение на божеството сѣ биле потребни много корбани и приноси и че на болниятъ оздравяването е ставало скъпо и прѣскъпо. Въ сѣки случай, кой би казалъ нѣщо, ако само болниятъ видяше каква-годѣ облага отъ сичко това!

Жреците учатъ болните да принасятъ богу и различни златни или сребърни образи, които сѣ представявале болната частъ на страдащиятъ. Тоя обичай отъ идолопоклонническите времена са е принесли и въ християнството и омазиль са е съ голѣмото старание на калугерите. Отъ това по иконите въ черковите ние виждаме множество очи, уши, крачета, ръчици златни и сребърни оставени отъ страдащиятъ чающа оздравяние на болните си части.

Въ това време, когато лѣкарственното искусство е било въ ръцѣте на жреците, тогави са построявали и храмове на особити богове за здравieto. Игнената правяше частъ отъ богослужението и ние виждаме въ тогавашната позната Европа, сиречъ въ Гръция. Че една особита богиня, Игния, дъщеря на Ескулапа (богъ на здравieto), предсѣдателствувала на грижите и на вардението на здравieto.

Но освѣтъ жреците въ старина още философите и законодателите сѣ обръщали едно какво-годѣ внимание върху игнената. Така напримѣръ, прочутиятъ законодатель на Спартанците Ликургъ, въ своите знаменити закони е вовелъ немалко правила, които сѣ са отнасяле за спазването на здравieto.

Както е познато, гимнастиката е държала първо мѣсто въ воспитанието на младите и сѣкой, който са е раждалъ повреденъ и въ здравieto си бивалъ е отхвърлялъ отъ обществото като непотрѣбна става.

Може да са върва, че чистовната храбрость, голѣмото юначество и невѣроятната дързость, съ които сѣ са отличавали Спартанците, са дължатъ на тѣзи закони за здравieto.

II.

Първиятъ мъжъ, който е отхвърлялъ игнената отъ измамливите жреци и отъ ръцѣте на законодателите е Ипократъ. Ипократъ е живѣлъ въ Гръция. Този отличенъ по своята общечовѣческа дѣятелность ученъ мъжъ справедливо е заслужилъ името баща. Родителъ на лѣкарственното искусство. Той първи е положилъ и игнената на нейното пристоенно мѣсто; той, таж да кажемъ, сѣзда-

отъ нея наука, която подиръ него почена да са обработва се съ повече и повече сериозно внимание. Първи Ипократъ е сѣздалъ началните основи на класса факацията на игнената, сиречъ на онова распорѣждане, което е потрѣбно и дору необходимо въ една коя да било наука за нейното изучавание.

Подиръ Ипократа много отъ старовременните списатели а особито компилаторите (тѣзи, които сѣбиратъ отъ самъ отъ тамъ за да напишатъ нѣщо) поченватъ въ своите списания съ гигиенически наставления и разглѣдания. Така, напримѣръ, Целзий Орибазъ, Егонусъ и Диоклесь, Атъ Каристъ, сѣ писали по нѣколко глави въ своите списания относително до игнената и даже послѣдниятъ отъ тѣхъ, Диоклесь, въ своето писмо на Антигона ни дава познания само и само върху домашната игнена. Но въ тѣзи дѣла сѣ вижда едно заемане отъ мислите на Ипократа и едно повторение на наставленията и правилата, които той е написалъ за запазване на здравieto.

Но идва безсмъртниъ Галиенъ и той придаде на игнената частно, а на лѣкарственната наука изобщо единъ отъ онѣзи позиции, които причиняватъ напѣдването и подобряването. Галиенъ е живѣлъ въ Пергамъ (Азия). Той е написалъ едно списание, което носи заглавие De sanitate tuenda (за вардението на здравieto), което обемадо сѣли шестъ книги. Това сериозно и твърдѣ важно дѣло е служило за моделъ много време на сички списатели, които дойдоха подиръ пергамскиятъ лѣкаръ. А списанието, за което говоримъ, Галиенъ полага по-напредъ, че искуството, което са занимава съ човѣшкото тѣло е едно, но то обема 365 части: едната, която има за предметъ да запази здравieto; другата — да изгони болестъта. Какво нѣщо е здравieto? — На този въпросъ Галиенъ отговаря така: здравieto е хармонията (сѣгласието) на приличните (еднородни) и сѣставни части отъ човѣшкото тѣло. Този, който заварди тѣзи части въ добро и неповредено сѣстояние, той е добаръ вардачъ на здравieto си. Заради това става потрѣбно да са знаятъ кои нѣща могатъ да развалятъ здравieto. Тѣзи нѣща сѣ два вида: 1 едните, отъ които можемъ да са отхвъремъ, които не сѣ въ насъ, но не идатъ отъ вънъ. Тѣ сѣ шестъ и Галиенъ ги нарича шестъ природни нѣща; 2 вторите, отъ които човѣкъ не може да са избави, които са раждатъ наедно съ насъ; тѣ сѣ биле даже и преди насъ да са родимъ. Въ своего дѣло Галиенъ предирва споредъ възрастите, и настоява особито както бѣха направили неговите предшественици върху удражнятията и върху диетата.

Въ това сѣстояние са намѣрваше науката

а вardenieto на здрависто и по Римските времена. Прочутите по своите всемирни преземания и завоевания Римски императори е сториха комахай нищичко за науката. Каквие комахай нищичко, защото обстоятелствата ги принудиха да посвѣршенствуватъ познанията за пазение на здрависто на войниците които испреждаха по различни мѣста на извѣстната тогава земя. Съ други думи, Римляните можиха да прикажатъ нѣкои нови познания върху войнишката Истияна.

МОРАЛНА ИСТОРИЯ ЗА ЖЕНИТЕ.

Сжласие за женидба.

Двѣ души искатъ да са сближатъ, искатъ да сжединатъ двѣте си сѣрдца въ една и два живота въ единъ; то е свѣрзка, която никога не трѣба да са разсѣрзва. Каква е длъжността на тѣхните родители въ тоя случай? Да попитатъ и едната и другата страна, т. е. момакътъ и момата: сжгласяватъ ли са, искатели да живеете заедно? Слава Богу, трѣбало е да са изминатъ цѣли вѣкове, та чакъ тогава да добие право и дъщерята да може каза и тя нѣщо за своята сждба.

Отворете Библията, и какво ще да намерите за женидбата на Лия и на Рахила? Младоженецътъ са разговаря съ бащата, а дъщерята я нѣма; никой я и не пита: иска ли, не ще ли?

Монтеские ни разказва за слѣдующиятъ обичай въ Самнитаните: „Въ нѣкои опредѣлени дни, казва той, събиратъ са сичките младежи изъ околността на едно опредѣлено мѣсто, дѣто явно са сжди сѣки кой какавъ е. За когото са каже тука, че е най-добриятъ, той има право да земе за себе си оная дѣвойка, която той иска; който иде подиръ него, той зема друга, която иска, и така иде рѣдомъ.“ *)

Боже мой, за какво са говори тука, за нѣща ли, или за хора?

Монтеские, който бѣше уменъ човѣкъ и който е така ближенъ съ насъ, не намѣрилъ ни една думица, съ която да укори тая мръсна продажба на дѣвойки.

*) Esprit des lois VI, 7.

Тоя законъ му са е виждалъ много добаръ и на мѣстото си.

„Могатъ ли са намѣри, казва той, подобри постановления?“

Въ Гжрция бащата, дорде е билъ живъ, е можалъ да омжжи дъщерята си за когото е той искалъ, а тя не е смѣяла никакъ да са противи на неговата воля. Ако не е имала братъ, и бащиниятъ ѿ имотъ остане на нея, тя са наричала *стипендъ*, т. е. оная, която зависи отъ наслѣдство. Сѣка млада наслѣдница въ Атина е принадлежала по право като жена на оногова, който би останалъ наслѣдникъ на нейниятъ баща, ако да не би била тя жива, т. е. на най-ближниятъ роднина; тя е бивала принадлежностъ на тоя роднина, и ако е имала повече ближни роднини, които да иматъ еднакво право, то тя е била длъжна да са ожени . . . За кого мислите? . . . За най-стариятъ. Това роднинско право е било така силно, щото той (роднината) е можалъ въ такавъ случай да развали бракътъ, който е изсѣршенъ още презъ животътъ на бащата, а даже и ако да би тя имала и дѣца. Сичко това е нищо: той е можалъ да влезе въ нейната къща, да я земе отъ мжжътъ ѿ и отъ дѣцата ѿ, и тя е била длъжна да отиде подиръ него.

Едно единичко исключение е ограничавало тая вопиюща неправда. Ако да би билъ мжжътъ на нѣкоя млада наслѣдница нейнъ роднина отъ втора или третя степенъ, въ такавъ случай тя е можала да остане негова жена, т. е. роднината — наслѣдникъ отъ първа степенъ не е можалъ да я отнеме отъ първиятъ ѿ мжжъ, който е второстепененъ или третѣостепененъ роднина и който са е оженилъ за нея презъ животътъ на баща ѿ; но въ такавъ случай тя е била длъжна да му отстъпи половината отъ своето наслѣдие. Е кажете ни сега, при такива закони могле ли сѣ да са зематъ двама млади съ тѣхно сжгласие, съ сжгласието и удобрието отъ двѣте страни — отъ страната на момата и на момакътъ? Горката дѣвойка е била давана, оставяна, пакъ земена, та даже и въ наслѣдие завѣщавана. Онзи баща, кой-

то не е ималъ мъжки дѣца, е можалъ съ тестаментъ (завѣщание) да остави дъщерята сина слѣдие на оногова, когото е искалъ той: а що казвамъ? Мъжътъ е можалъ да завѣщае или хариже жената си на нѣкой свой приятель. Така на-примѣръ, Демостеновата майка е била часть отъ завѣщанниятъ даръ, който нейниятъ мъжъ е оставилъ на Демофона.

Римъ не е билъ по-добаръ отъ Атина. Не само, че Римлянинътъ баща е можалъ да даде дъщерята си на оногова, когото тя не е обичала и не е искала, но още е ималъ право и да развали бракътъ, който е извършенъ съ негово съгласие и одобрение, да земе дъщерята си отъ нейниятъ мъжъ, комуто самъ той му я е далъ за жена, когото тя обичала и съ когото имала и дѣца.

Това не може да бѣде, ще да каже нѣкой. Да, не може да бѣде споредъ моральтъ, не може да бѣде споредъ човѣчеството, но споредъ историята е не оспорима истина. „Тате, тате,“ пищяла една млада Римлянка и викала на баща си, „ако мъжътъ ми Крезвонтъ е билъ нѣкой лошъ човѣкъ, то защо си ма далъ на него? Ако ли пакъ е почтенъ и добаръ, то защо ма раздвоявашъ отъ него противъ моята воля?“

Друго едно позорищно дѣло. *Стихусъ* ни разказва за двѣ млади жени, на които мъжете са намираха въ странство на чужбина, отъ три години, а бащата иска на сила да ги омъжи за други мъже. „Менѣ ми е много мъчно и тѣшко“, — казала по младата отъ двѣте, която са наричала Пинация, — „дѣто баща ни е така непочтенъ и несправедливъ камъ нашите мъже, които сега не сж у дома и иска да ни отдѣли отъ тѣхъ; за това много са ядосавъи не мога да намѣря виде мѣсто.“

На това ѝ отговаря по старата сестра: „Не бой са, драга моя сестро, дано не-направи това нашиятъ баща; но и ако би да изиска той отъ насъ това, трѣба да го слушаме, защото ние сме длъжни да извършаваме сичко онова, щото ни заповѣдатъ нашите родители.“

Това нищожно право е било така силно въ Римските нрави, щото не е мо-

жало така лесно да са искорѣни, но е трѣбало малко по-малко да са отстранява и то винаги съ голѣма предпазливостъ. Антонинъ, който църкви е помислилъ да го обори, предложи това измѣнение въ видъ на сжвѣтувание, т. е. че той не изиска наложително това отъ бащите, но просто ги сжвѣтува да отстъпятъ малко въ това отношение отъ родителската си власть.

„Въ Иславдия живѣяше при баща си една дѣвойка, която имаше хубаво и красно лице, тенка свага, добро сжрце, а косата на главата ѝ бѣше такава хубава и дълга, щото сѣки, който я видяше, са чудяше; нейното име бѣше Халгерда, а наричале я *Лангброка*, което ще да каже: *мъжка дѣвойка*. Единъ тѣхенъ сжсѣдъ, на име Торвалдо, я поиска отъ баща ѝ. Захватаха да са договарятъ и съгласяватъ; бащата са съгласи на сичко, но не казалъ нищо на Халгерда, за да не би да каже: не ща! Бато са свърши свадбениятъ уговоръ, зетътъ плати на свойтъ тестъ обречениятъ *мундиумъ*.“

Мундиумъ е била властѣта на кжщниятъ старѣйшина у Германците надъ фамилиарните членове и когато той е предавалъ това си право на мъжътъ, мъжътъ е билъ задължънъ да му заплати за това една опредѣленва сума. По тоя начинъ Торвалдо купи Халгерда, и, като са свърши сичкото, стана и си отиде.

На другиятъ день бащата казалъ на Халгерда: — Тебе та иска Торвалдо, азъ му са общахъ да та дамъ и приехъ вече мундиумъ.

— Сега виждамъ, казала тя, че ти ма необичашъ толкова, колкото си са показвалъ, защото не рачи баремъ да ма попиташъ: искамъ ли тогова човѣка.

— Азъ, отговорилъ той, не та оставямъ на твоята воля, не ти позволявамъ да са противишъ на моите намѣрения, и ща да правя онова, което азъ искамъ, а не — което ти искашъ.

— Тате, ти и сичките като тебе хора сте горделиви; чудно ли е, ако сжмъ и азъ таквази?

Послѣ тие думи, тя са отдалечила, и като срѣщна учительтъ си Тиостол-

фа, човѣкъ опорить и съ дивн прави, неприказала му за своята злочестина.

— Не бой са, ѝ казалъ той, ти ще да са женишъ още веднашъ и тогава трѣба да та питатъ.

Свадбата са свършила, а подиръ единъ мѣсець време младоженците са скараше за нѣщо си, и мжжѣтъ, въ гнѣвътъ си, ударва жената си така силно, щото я облѣлъ въ кръвъ.

Халгерда сѣднала предъ кжщата ядосана и гнѣвлива. Нейниятъ учитель преминалъ отъ тамъ и я попиталъ, какво ѝ е?

— Кой та е така ударилъ, попиталъ той?

— Удари ма мжжѣтъ ми, а тебе, учителю, та нѣма да ма отжрвешъ.

— Е, азъ ща да му отмжстятъ за това.

Послѣ нѣколко часа, той са завърва съ кжрвава брадва въ ржце.

— Бравата ти е кжрвава, казала тя, какво си направилъ?

— Направихъ това, да можешъ сега да са оженишъ за другото.

— Какво? Казвашъ, че Торвалдъ загина?

— Да, това казвамъ.

Не казалъ вече нищо дума, Тиостолфо побѣгналъ и са скрилъ въ кжщата на единъ Халгердининъ роднина, а тя като влѣзла въ стаята си, отворила санджкѣтъ си, извадила своите пакети и ги раздаде на слугините си, които сички плакаше, като видѣле, че тя отива. Тя са уцѣтила камъ кжщата на баща си.

— А каде е мжжѣтъ ти? попиталъ баща ѝ, като я видѣлъ.

— Той загина.

— Кой го уби?

— Тиостолфо, мойниятъ учитель.

— Е, щото е станало, станало, казалъ баща ѝ.

Минале сж са двѣ години. Единъ богать човѣкъ на име Глумъ, който е билъ отъ ближниятъ островъ, поискалъ да са ожени за Халгерда.

— Длженъ сжмъ да ти кажа, рѣкалъ нейниятъ баща, че пжрвиятъ пжтъ я азъ омжжихъ по волята си, та не бѣха честити.

— Азъ не са страхувамъ отъ това, казалъ Глумъ. Сждбата не е еднаква за сичките хора.

— Вѣрвамъ; но най-напредъ Халгерда трѣба да знае сичките условия, трѣба да та види и тя сама да каже: иска ли, не ще ли.

Халгерда излѣзла, придружена отъ двѣ слугини; съ една синя намѣтка отъ тенакъ платъ била намѣтната; около кржстѣтъ ѝ свѣтялъ срѣбаренъ поясъ, до който допирале нейните хубави и дълги коси. Поздравила сички, предъ които излѣзла, и попитала, защо е повикана. Глумъ станалъ и казалъ:

— Азъ дойдохъ да та искамъ отъ баща ти, ако е по твоята воля.

— Азъ ви знамъ, като човѣкъ почетенъ, казала Халгерда; но кажете ми какви сж условията за това.

— Глумъ ѝ казалъ какво ще да даде едната страна, а какво — другата.

— Тате, казала Халгерда, ти са отнесе сега камъ мене така благородно, щото азъ сжмъ сжгласна на сичко, каквото ти направимъ и каквото кажешъ.

— Тогава да напишеме условително, казалъ Хоскулдо; мойниятъ братъ, и азъ ще да повикаме свидѣтели за насъ си, а за себе си ти самъ ще да си бжденъ свидѣтель.

— Свадбата станала царска; на свадбата е билъ и учительтъ съ кжрвавата брадва въ ржце. Послѣ свадбата младоженците отидоха въ островтъ, отъ дѣто бѣше Глумъ.

Тая чудна историйка ясно ни показва, че въ семействата на севѣръ сж са случавале много кжрвави сѣѣни само за това, защото не сж питале дѣвойката, когато щели да я женатъ, иска ли момакѣтъ, комуто я даватъ, или не. Тоя несправедливъ законъ ще да намѣриме у Франките и у Германците.

Тамъ не само че са е искало сжгласието на нейниятъ баща или на най-ближниятъ роднина за да може да са омжжи, но още и когато удовѣе е зависѣла отъ родителите на умрѣлиятъ ѝ мжжъ: тя е била купена така, както Халгерда, сжставявала е частъ отъ неговиятъ гмотъ и е принадлежала на неговите наслѣдници. Оная вдовица, която желязала да са освободи отъ това плачевно сжстояние, свиквала е въ своята свадбена

стая деветъ свидѣтели и родителите на покойния си сѣпругъ, и, като туряла ржцете си на своята постелка, която е покривала съ свѣщенъ чершавъ и съ келимъ, казвала: „Вие сте ми свидѣтели, че азъ, за да са освободя отъ родителите на мжжътъ си, давамъ имъ *мундиумъ* (даровнина), връщамъ имъ назадъ брачния одаръ заедно съ сжлбата, по която са качи на него, съ покривките и съ столовете, които сжмъ донесла отъ баща си. Подиръ тие церемонии са е извжршавала и друга една. Отъ едната страна стояле новите младоженци, а отъ другата най-ближниятъ роднина на умрѣлия мжжъ, който е джржалъ въ ржката си мечъ, а на гърба си намѣтка; въ срѣдата стоялъ сждиятъ: пристѣпете! казвалъ сждиятъ.

— Ти Репарие (така са е наричалъ роднината на умрѣлия мжжъ), обричашъ ли са да дадешъ жената на покойниятъ, обричашъ ли са да я дадешъ на тогова, когото виждашъ напреде си?

— Обричамъ са, отговарялъ той. — Тогава отетжни. А ти, човѣче, който си свободенъ да я земешъ, който приемашъ тоя мечъ и тая дрѣха, прими така сжщо и Семпрония съ нейниятъ движимъ и недвижимъ имотъ и сичко, каквото ѝ са пада.“

Въ времето на феодализмътъ (спахилжкъ) бѣше нова тирания. Въ времето на Св. Лудовика, въ Франция когато щѣла да са жени вѣкоя чифчийска мома, нейниятъ баща е билъ длжженъ да иска най-напредъ дозволение отъ спахията за да може да я омжжи; спахията пакъ е молилъ царьтъ за дозволение. Дѣто ще да са каже, че въ онова време, когато е щѣла да са жене вѣкоя чифчийска дѣвойка трѣбало да са иска сжгласието на бащата, послѣ сжгласието на спахията и най-послѣ сжгласието на царьтъ. По нѣкогашъ и това не било дозволено, защото имало единъ законъ, който гласялъ: „Сѣки спахия може да заповѣда на чифчийката си да земе онзи момакъ, когото той иска, и то, ако ще той, слѣдъ като испжлни тя дванайсетата си година. И така, било е въ ржката на спахията

да омжжи едно дѣте на 12 год. за когото е искалъ той.

Ето Римляните, Гжрците, Варварите и Феудалството какъ са разбирале правото на жената за нейната личностъ и за сжгласието на женидбата. За добра честъ, подиръ толкова вѣкове, за горката дѣвойка дойде единъ день, въ който са видѣ и тя малко по-свободна. Тоя примѣръ, да си избире сама дѣвойката свойтъ бжджши сжпругъ, са подаде отъ Галия.

Въ Лигурия, когато мнозина сж искали една и сжща дѣвойка, нейните родители повиквале на угощение сички тие, които ищѣли да са оженятъ за нея. Въ крайтъ на угощението, дѣвойката ся исправяла на прагътъ, като е джржала въ ржцете си единъ сжждъ съ сладко питие: сички сжбрани чакале съ нетжрпѣние да видятъ камъ кого ще да са отправи. Дѣвойката стжпвала напредъ, разглѣдвала на сѣка страна около себе си, отивала при едного отъ сжбравите момци, наливала му една чаша отъ това питие, що джржала въ ржце, и му я давала да я испие. Тоя момакъ е бивалъ онзи, когото тя отъ сжрдце обичала и любила. Съ това сватовщината са е свжршала: тие двама млади послѣ сж са земале.

Това сж разскази отъ старите времена. Ами днесъ какъ е? Да ли нашиятъ законъ за женидбата е днесъ такавъ, какавъто е билъ въ старите времена, или какавъто е билъ въ Галите? Дали днесъ дѣвойките сами избиратъ за себе си свойтъ бжджши другаръ, или имъ избиратъ.

Ако да би са глѣдало само на вжнкашността, то не би трѣбало и да струваме биле думата; защото нашиятъ законъ за женидбата е такавъ, който никакъ не дозволява да са пресили една дѣвойка ще не ще да земе оногова, когото тя не обича и камъ когото сжрдцето ѝ не прилѣзва. Споредъ законътъ, дѣвойката сама подписва орачниятъ уговоръ; свѣщенникътъ предъ олтарьтъ и гражданскиятъ сждия въ сждилището, само тогава потвжрдяватъ нейното вѣнчание. Когато тя сама каже: азъ искамъ; а ако каже само *не ща* сичко би са развалило. И така, законътъ е на мѣстото си. Ами да ли става сж-

щото съ правите и обичаите? Да ли днесъ сѣка дѣвойка, която са жени, са пита у-добрява ли и тя да земе тогова или оногова? Много дѣвойки, кое отъ родителски страхъ, кое отъ срамъ не смѣятъ да кажатъ, че тоя или оня, за когото ги принуждаватъ да са омѣжатъ, не имъ е по волята; нѣкои даже и на сила ги накарватъ, щатъ не щатъ да зематъ тогова, когото тие не искатъ.

Що е то женидба?

Сдружаване на свободни същества, които са събиратъ наедно да си помагатъ, да са обичатъ, да са утѣшаватъ, да дѣлятъ еднакво радостите и скѣрбите и да глѣдатъ да подобряватъ своето състояние. Тука са изисква, щото и двѣте страни да бждатъ съгласни; тоя съюзъ е святъ.

Най напредъ отъ сичко е потребно да иска дѣщерята; но нѣкой пѣтъ по причина на младостъта си и на неопитностьта си, тя може би да са лъже въ исканията си.

Въ такавъ случай родителите сж длжни да надзиратъ, да убѣждаватъ, по добаръ начинъ. Умните родители ще да знаятъ какъ трѣба да постѣпватъ въ таква случай.

Дѣщерята избира свойтъ бджши и нераздѣлимъ другаръ, а родителите одобряватъ; или още по-добре: дѣщерята избира, а родителите ѝ помагатъ, за да избере по-добаръ.

За да бжде по приятенъ, по веселъ, по милъ и по драгъ животътъ на двама бджши съпругъ и супруга, ступанъ и ступанка, тѣхните родители особено, родителите на дѣвойките сж длжни да постѣпватъ така: затварятъ вратата на сѣки единъ младъ, който по характерътъ си и по поведението си би билъ недостоенъ за тѣхната дѣщеря, а послѣ, ако са представятъ повече искатели, които да не сж еднакви по положение, по трудолюбиви, почтени и обичливи, — трѣба да са остави сама да си избере оногова, когото тя иска. Щомъ са остави на нейна воля да избира, то тя като умна, ще да осѣти тутакси нуждата, че трѣба да са грижи сама за себе си, тая отговорность тутакси ще да ѝ вдѣхне страхъ да не би да

са излже, за това тя ще да попита сама себе си, ще да послуша гласътъ на вътрѣшностьта. Но щомъ чуе тоя гласъ, тя тутакси ще да иде при тие, които сж биле до тогава нейни водители и ще да имъ каже: „Моето скърце ми казва нѣщо, и азъ мисля, че то е добро; но кажете ми и вне, що мислите за това; посжвѣтувайте ма.“ Тогава родителите съ своите мѣдри съвѣти ще да са по-стараятъ да представятъ на своята дѣщеря това, което ще да бжде добро и полезно за нея, — разбира са до колкото тие знаятъ, — и отъ симпатическото сдружение на тие три души, отъ това тѣхно съгласие и споразумѣние, отъ обичъ и страхъ, отъ инстинктъ и размишляние, ще да излзе едно рѣшение, което ще да бжде удовлетворително и за двѣте страни.

Много родители като мислятъ, че ужъ дѣщерите имъ сж още млади, твърде чѣсто предпочитатъ свойтъ вкусъ или интересите на своята пустота, отъ колкото интересите на своите чада. Веднашъ една дѣвойка са оплакала предъ майката си, че младоженецътъ ѝ билъ много грозенъ. „То е истина, казала майката; ти имашъ право; но въ това отношение сичко е добро, освѣнъ него одного“ . . И майката я принудила да го земе. Е, кажете ни сега, каква любовъ е имало между тоя съпругъ и тая съпруга, когато тя не е искала нито да го поглѣдне? Много родители казватъ: „Човѣкъ е винаги доста хубавъ.“ Това е така, но за сѣка жена не е винаги така. Една умна майка върнала мѣната, като видѣла, че нейната дѣщеря не е никакъ благодарна отъ момакътъ, на когото искале да я дадатъ. Дѣщеря ѝ са виждаше да е наскърбена, нажалена и замислена. „Какво ти е?“ — попитала я майка ѝ. — „И азъ сама не зная. — Да не си заблѣжшила нѣкой недостатокъ въ младоженецътъ? — Не сжмъ. — Да не би да ти не е по волята неговътъ правъ? — Не. — Ами тогава що ти е? — Когато са даде мѣната, — казала тя, — той дойде камъ мене да ма прегърне, но ми са видѣ много . . . Да не бжде отвратителенъ казала майката. — Да, да,

такавъ, отговорила дъщерята. — Когато е така, вѣма да та дамъ нему проговорила майката. И много добре сторила, защото ако би са зеле, какавъ би билъ тѣхниятъ животъ? Принуденната женидба е най голѣма мѣжа за една жена. Има хиляди примѣри, които ни увѣряватъ, че такива женидби, които сѣ ставале по принуждение, сѣ имале най лоши и горчиви сѣтнини. Сѣки единъ баща и майка сѣ длъжни да поразмислятъ по-добре и по зрѣло върху това вѣщо, когато са накаятъ да женятъ своите дъщери.

С К А З С К А,

сказана отъ г-на Н. Сукмарова въ градското читалище.

„Учението е сила, учението е мощъ.
„Да учиме, братия, день и нощъ.“

До преди 120-130. год. истинната наука и истинното воспитание, бѣхъ осмѣдени да тѣлятъ въ гнусавиятъ пепелъ на глупостта: тие бѣха, тѣй да кажа, запрени въ келиите на езуитите тѣшко на оногova, който държеше да вкуси отъ нейния плодъ; той трѣбаше да умре подъ разнообразните осмъртителни сръдства на грозните езуите; сичкото тогавашно воспитание и учение са сѣстояше въ това, че Господъ е сѣздалъ езуитите и рицарите да господаруватъ, а другите хора да работятъ, като имъ казваха: „работете и са надѣвайте.“ Но благодарение на новите идеи, на новите науки, които иматъ за предметъ изучаването на човѣкъ и потрѣбите му въ сѣко отношение; за сичко онова, което го окружава и, най-сетнѣ, за подобряване на положението му; тие распръснаха и раздухаха сѣвсемъ невидено гнусавиятъ пепелъ и истинната наука и воспитание свѣтнаха като слънце и премина като електрическа струя презъ сичките сѣсловия на човѣшкиятъ родъ; озари и най-понижените отъ глупостта по божиятъ образъ сѣздадени същества и ги възвиси тамъ, за дѣто ги е и опредѣлилъ самъ Богъ, да станатъ господари на природните произвѣдения, а не тѣхни подчинени. Помислете колко е блаженно и колко възвисено вѣщо, кога достигне човѣкъ

въ това положение, а (помислете) колко е жалостно и срамно, когато са намира човѣкъ въ робско положение камъ природните произведения!

Човѣкътъ дордѣто са боеше и трепереше напредъ отъ свѣтканицата и отъ гърмежѣтъ, той е днесъ достигналъ до тамъ, щото не само не са плаши, но може и самъ както и свѣтканицата, тѣй и гърмежѣтъ да ги произведе и въ една най-малка стаячка. Дордѣто са боеше да са отдалечи отъ прагѣтъ на колибата си, за да са не изгуби, той съ помощта на компасѣтъ и на въздушниятъ балонъ, може сѣвсемъ спокойно да пътува не само по най-широкиятъ океанъ, но може да лѣти и по въздухѣтъ; дордѣто му трѣбаше напредъ да работи нѣколко деня за да си направи дрѣхъ, и други вѣща, той днесъ съ помощта на разните фабрики и машини може за нѣколко минути хиляди вѣща да направи; дордѣто му трѣбаше напредъ, за да отиде нѣкадѣ си, нѣколко дена, недѣли, мѣсеци и години, той днесъ съ помощта на вапорите и желѣзниците може да отиде кадето ще за едно най кратко време, безъ да са излага на нѣкои опасности и пр.

Народите, които сѣ биле честити въ това, тие сѣ днесъ господари надъ другите; въ тѣхните ръце е и богатство, и сичко; а другите, които са останали на дия, каквото сме за жалостъ и пис, тие сѣ бѣдни и зависни отъ първите, и никога нѣма да видятъ лице божие, ако останатъ хладнокрѣвни камъ жалостното си положение въ което са намиратъ днесъ.

Но тука може да ми забѣлежи нѣкой, че какъ можало да е напр. нашето положение лошава, когато я глѣдай имаме това, на това и тѣй н.? Наистина, на първи поглѣдъ азъ казвамъ тѣй и много добре щеше да бѣде, ако бѣше тѣй, както ни са струва! Но като са позапремъ малко и испитаме работата по-дълбоко, тогава бѣдете увѣрени, че ще са увѣримъ съ сѣжръбъ за жалостното ни положение. Искате ли доказателства? Ето:

Азъ съмъ увѣренъ, че сѣки отъ васъ съ очудване глѣда, че отъ день на день парите ни сѣ исплѣзватъ изъ ръцете, колкото и да ги стискаме ятко; азъ знамъ, че сѣкой отъ васъ вижда какъ единъ по единъ си напушаме запаитите, олавяме са

за други работи и най-сетне пропадаме. А тъй също знамъ, че сѣки отъ васъ, съ въздишка спомѣнува по-предшните времена.

Това отъ каде е и за какво е тъй? Най-лесно можемъ си го обясни, само както казахъ, ако испитаме работите по-добре и по-дълбоко.

Сѣки отъ васъ помни хубавите Пиротски и Самоковски келими, които е или самъ купувалъ, или сж му останали отъ бащи и дѣди; добрите сафтияни; разните копринени, памучни и конопни платове, които излизяха въ евр. Турция и т. н. Освѣтъ това, сѣки са сѣща и за разните панапри въ евр. Турция: Узунджова, Неврокопъ, Сливентъ, Янина и т. н., на които са продаваха горерѣченните произвѣдения. Каде е сичко това днесъ, кадѣ сж оние хубави и ефтини наши произвѣдения, съ които и-зобилуваха нашите панапри? Сичко това отъ днѣ на днѣ изчезва, като че никога да не е било, и ние наведнашъ са видѣхме облѣчени, и къщите и себѣ си, съ гнилите европейски материали, съ които са исплдиятъ сега и нашите панапри. Ето каде отидоха и огиватъ нашите парички, ето защо пронадатъ нашите занаяти и ето причината на нашата сиромашия. Но защо де е това днесъ тъй, когато е било напредъ по-добро? Сега вмѣсто да бждемъ по-добре, то ние достигнахме по-зле. Да ли ние са измѣнихме, че ни мързи да работимъ и чакаме на готово сичко, или Господъ си е дигналъ берекетътъ, както обикновенно си казваме? — Не, господари и господжв, нито сме са ние измѣнили, нито си е Господъ дигналъ берекетътъ, но тука е нѣщо друго. Една стара пословица казва: „По-добре е човѣкъ да умѣе, отъ колкото да има, че да не умѣе.“ И на нашето опадване причината е нашето спадване причината е нашето неумѣенне.

Ние, както видѣхме по-горе, едно време имахме добри и напредни занаяти, земледѣлнето ни спорѣше и т. н.; но ние сичко работѣхме по първобитенъ начинъ и можахме да напредваме съ тоя начинъ до тогава, до когато работѣха и другите народи на тоя начинъ. Но европейците на-противъ, като са пзучаха съ помощта на науката, пзнамѣриха разни срѣдства, съ които накараха природните произвѣдения

да работятъ вмѣсто тѣхъ, — тие измислиха разни фабрики, съ които, като можатъ съ по-малко работа и за по-кратко време да изработятъ хиляда пжти по-много отъ насъ, които работятъ по първоб. си начинъ, то тѣхните произвѣдения имъ падатъ и по-ефипно, та за това и по-ефипно като ги даватъ и на тоя начинъ ни уиропастаха и занаяти и сичко. И най-сетнѣ до тамъ сж ни усвоили, щото не само, че тие сами опредѣляватъ цѣните на своите стоки, които ни продаватъ, но не опредѣляватъ и цѣните на нашите сурови произвѣдения, които купуватъ отъ насъ. Ние сме тѣхни работници, а тие наши господари!

Това сичко отъ какво зависи? То зависи най-много отъ истинското учение и воспитание. А че е тъй, ето ви примѣръ.

Англичанете до преди 14 столѣтия биде по-бѣдни и отъ насъ, а за французите и да не разговаряме. Тѣхното положение било по-лошаво и отъ онова на животните. Ето какво приказватъ нѣкои отъ тогавашните сжвременници, които сж пжтувале по Франция и описвале сжстоинието на фр. народъ. Маршалъ Вобенъ въ своето пжтно описание отъ 1848 год. казва, че отъ фр. народъ само $\frac{1}{10}$ часть жи-вѣе добре, а другиятъ (пропада) гладува. Владиката отъ Шарта, разказва, тъй също въ пжтното си описание, че фр. народъ ходилъ заедно съ овцете да пасе трѣва. Адамъ Смитъ казва, че на Английскиятъ селѣнинъ най-нужното му е ризата, а на фр. селѣнинъ не, слѣдователно фр. селѣнинъ е ходилъ и голъ. Единъ херцогъ, когото е испроводилъ тогавашниятъ фр. министеръ на финанците да испита сжстоинието на народътъ пише, че фр. народъ зимно време са храни съ хлѣбъ отъ желадъ. А отъ сичките най-добре е описалъ сжстоинието на фр. народъ Коренонъ Берриеръ; той тъй приказва: когато преминувахме презъ французските полета, ние сж-гледвахме отъ далечъ нѣкой видъ изгорѣли отъ сжщцето животни, които ровѣха изъ земята нѣщо; по колко са зачудихме, когато са приближавахме до тѣхъ и ги видихме, че сж хора, които изравятъ корени за да са хранятъ.

Измислете какво бѣдно и отчаянно сж-стояние е било това на фр. народъ! И кой е можалъ тогава и да помисли, че такавъ

едниъ бѣдѣтъ пародъ ще да стане такавъ, какавито е днесъ. Тие както и другите напреднале народи, достигнаха до тая степенъ, на която ги видимъ днесъ най-много чрезъ истинното учение и воспитание.

А че това е така, нека ни увѣрятъ многобройните училища, ученици и учители, голѣмните жертви за издържаннето имъ и разнообразните спомагателни сѣдства на истинското учение и воспитание на хората въ разните държави.

Да земемъ само основните училища:

	и	училища	ученика	тал. хар.
Руссия		8,228	45,000	6,550,000
Франция		67,836	4,732,000	11,000,000
Англия		7,739	2,730,000	9,000,000
Пруссия		24,736	2,960,000	9,000,000

Въ Франция още въ 1850 год., послѣ двѣ години отъ онова жалостно положение, възвѣло числото на ученниците до 3 милиона души. Освѣтъ това въ Швеция, освѣтъ дѣто има сѣкаде училища, ами сѣка община има библиотека и пароченъ домъ, дѣто турятъ сичките оние произвѣдения, за да може сѣки пѣтникъ да ги преглѣда; тѣй сѣщо и въ другите мѣста има библиотеки, читалища, явиں сказки са държатъ и пр., което служи за възраждането на единъ народъ.

Ние, благодарение на дните на Августѣйшиятъ ни царъ, който объяви явно, свободното образување на сичките си подданици, още не сме достигнале до крайностъ, и дано не дадеше богъ да додемъ, но бѣдете увѣрени, че ако не са постарали се въ време да искоренимъ злото, непременно ще достигнемъ до положението на фр. пародъ до преди 1848 год. Напредналите европейски народи, както извозватъ днесъ суровите ни произведения, най-сегнѣ ще захванатъ да извозватъ и насъ, за да имъ ставаме работници въ фабриките. Нашето единственно занимание, което ни е останало още и до днесъ и на което сме свияца обърнале очи и очакваме отъ тамъ да ни огрѣе — то е нашето земледѣлие. Но и то вече захвана да испада, а ако са продължи се тѣй, сѣвсемъ ще пропадне, защото нищо нѣма на свѣта, което да може вѣчно да произвожда, ако му са не нависока това, което изгубва отъ друга страна. Тѣй сѣщо и земята ако я плячкामе само, а нищо ѝ не връщаме, баремъ она, което ѝ е най-нужно (горити), ти най-сегнѣ ще ни откаже кредити ти си, защото

Издатель-прѣтъжатель Д. В. Храповъ.

то сѣвсемъ ще са изчерпае и обезспособи я тя сама. И тогава, господари и господжи, тѣжко ни и горко ни!

Искате ли доказателство, ето ви исторически фактъ.

Прочутата днесъ Англия въ образованието си и богатството си, безъ да я поколебае ни най-малкото въспоминание на бѣдното ѝ предишно положение и да пожелае сѣществуваннето и на другите народи, до толкова са е засѣлила въ страстите си, щото е станала най-страшенъ на родоубецъ. Тя днесъ не жали никакви жертви, само да може да подчини нѣкой народъ економически и да го направи за винаги неспособенъ за животъ. Така направи тя съ Ирците, така направи и съ индийците.

Ирците до 1801 год. сѣвсемъ добре стояли, запаяните имъ напредвале и сичко, тѣй щото тие не сѣ са нуждаяле да внасятъ извънъ странни произвѣдения. И тѣй парите имъ оставале въ отечеството имъ, тѣй сѣщо както е било и у насъ до 1815 год. Но отъ като ги налегна Англия економически сѣвсемъ пропаднаха; англичаните съ своите фабриканти произвѣдения, най-напредъ имъ унищожиха сичките занаяти и ги ограничиха да са занимаватъ исключительно съ земледѣлието, за да имъ произвождатъ сурови произвѣдения за тѣхните фабрики. И тѣй тие до толкова изчерпаха земята, щото тя имъ отказа сѣки кредитъ и тие са принудиха да са преселатъ по английските фабрики. Съ извозванието на суровите произведения захванаха, а свършиха съ извозванието и на хората. А за това ни служи сѣвсемъ за ясно доказателство и статистиката. Да 1801 г. Ирскя брояла 7,000,000 жители, а днесъ едвамъ брой до 4,000,000. Тѣй сѣщо и съ насъ желаятъ, и то не само англичаните, но и немците, които и сѣвсемъ ясно го исповѣдватъ.

Слѣдователно, както можахме да разберемъ отъ това, което говорихме до тука; ние сме въ много критическо положение и тѣжко ни и горко, ако са не сѣземемъ поскоро; а за това имаме и твърде ятка подпорка въ милосивата и щедра воля на Августѣйшиятъ ни царъ, която са искава сѣвсемъ ясно въ сичките му славни заповѣди, да види единъ день подданиците си въ по-добро материялно състояние.

Но какво да сторимъ, какъ да запредваримъ злото, което ни грози? Само съ истинското учение и воспитание, и усърдно междоусобно поучение и помагане въ сичките ни дѣла, както частни, тѣй и общи.

Въ печатницата на Д. В. Храпова и С-іе.